

The Importance and Role of the Czech Association of Addictologists in the Field of Addictology

Lososová, A., Volfová, A., Fidesová, H., Miovský, M.

Charles University, First Faculty of Medicine, and General University Hospital in Prague, Department of Addictology, Prague, Czech Republic

Citation | LOSOSOVÁ, A., VOLFOVÁ, A., FIDESOVÁ, H., MIOVSKÝ, M. Význam a role České asociace adiktologů v oboru adiktologie. *Adikt. prevent. léčeb. praxi.* 2020; **3**(3), 150–158.

Background | With the emergence of the profession of an addictologist, the need to improve communication between professionals in the field and towards the public has increased. As part of the comprehensive institutional infrastructure, the professional organisation the Czech Association of Addictologists (CAA) addresses topics related to the profession of an addictologist.

Aims | One aim of the study was to describe the involvement of addictology graduates in the CAA and employers' experience with the functioning of this association. Another goal was to compare the implications of the different statuses and roles of two professional organisations, the CAA and the Czech Medical Chamber (CLK). **Methods** | The research sample consisted of addictology graduates from the years 2005–2016. Out of the total number of 279 graduates, 165 (59.1%) were involved and so were 18 employers representing addictological services (out of 24 that were approached). The data was obtained using a questionnaire survey involving semi-structured interviews. The data processing was carried out using MS Excel and IBM

SPSS 22, utilising coding with annotation, sorting, and categorisation. Ethical aspects were respected.

Results | 51% of the respondents working in the field of addictology were members of the CAA. Those who had completed the follow-up master's degree programme were members in only 12.5% of cases, while graduates of the entire academic programme in addictology (both the BA and MA levels) were members in 63.4% of cases. There were more members among the respondents who had worked in the field while studying. The membership seems to grow with the length of work experience in the field. Seven organisations had CAA members among their employees. The employers did not have accurate information about the status and role of the CAA.

Conclusion | The purpose of the comparison of two legally different platforms associating professionals, the CAA and CLK, was to raise the awareness of the professional public about their roles, rights, and obligations. The results underline the importance of the CAA for the addictology field and provoke discussion about the promotion of CAA membership and education about its benefits.

Keywords | Addiction specialist – Czech Association of Addictologists – Employer – Graduate – Professional organisation

Submitted | 6 April 2020

Accepted | 10 June 2020

Grant affiliation | Progres No. Q06/LF, an institutional support programme.

Correspondence address | Amalie Lososová, PhD, Charles University, First Faculty of Medicine, and General University Hospital in Prague, Department of Addictology, Apolinářská 4, 128 00 Prague 2, Czech Republic

amalie.lososova@lf1.cuni.cz

Význam a role České asociace adiktologů v oboru adiktologie

Lososová, A., Volfová, A., Fidesová, H., Miovský, M.

Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze, Klinika adiktologie

Citace | LOSOSOVÁ, A., VOLFOVÁ, A., FIDESOVÁ, H., MIOVSKÝ, M. Význam a role České asociace adiktologů v oboru adiktologie. *Adikt. prevent. léčeb. praxi.* 2020; 3(3), 150–158.

Východiska | Se vznikem profese adiktologa zesílila potřeba zefektivnit komunikaci mezi odborníky působícími v oboru i směrem k veřejnosti. Právě profesní organizace Česká asociace adiktologů (ČAA) se zaměřuje na řešení témat spojených s výkonem povolání adiktologa a je součástí komplexní institucionální oborové infrastruktury. **Cíle** | Cílem studie bylo popsat zapojení absolventů adiktologie do ČAA a zkušenosti zaměstnavatelů s fungováním asociace. Dílčím cílem je porovnat důsledky rozdílného statutu a rolí dvou stavovských organizací, ČAA a České lékařské komory (ČLK). **Metody** | Výzkumný soubor tvořili absolventi studia adiktologie z let 2005–2016, z celkového počtu 279 absolventů se zapojilo 165 osob (59,1 %); a 18 zaměstnavatelů reprezentujících adiktologické služby (z celkem 24 oslovených). Data byla získána formou dotazníkového šetření, respektive polostrukturovanými rozhovory. Zpracování dat proběhlo v tabulkovém procesoru MS Excel a IBM

SPSS 22 metodou kódování s poznámkováním, roztřídění a kategorizace. Etické aspekty byly dodrženy. **Výsledky** | Z respondentů, kteří pracují v oboru adiktologie, je 51 % členy ČAA. Absolventi navazujícího magisterského studia jsou členy pouze v 12,5 % případů, oproti tomu absolventi kompletního vzdělání v adiktologii (Bc. i Mgr.) jsou členy v 63,4 % případů. Více členů bylo mezi respondenty, kteří pracovali v oboru již při studiu. Členství roste s délkou praxe v oboru. Sedm organizací má mezi zaměstnanci členy ČAA. Zaměstnavatelé nemají přesné informace o statutu a roli ČAA. **Závěry** | Smyslem porovnání dvou legislativně odlišných platforem sdružujících profesionály, ČAA a ČLK, bylo zvýšit povědomí odborné veřejnosti o jejich rolích, právech a povinnostech. Výsledky zdůrazňují významnost role ČAA v oboru a otevírají diskuzi o propagaci členství v ČAA a edukaci o jeho benefitech.

Klíčová slova | Absolvent – Adiktolog – Česká asociace adiktologů – Profesní organizace – Zaměstnavatel

Došlo do redakce | 6. dubna 2020

Přijato k tisku | 10. června 2020

Grantová podpora | Institucionální program podpory Progres č. Q06/LF1.

Korespondenční adresa | Mgr. et Mgr. Amalie Lososová, Ph.D., Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze, Apolinářská 4, 128 00 Praha 2

amalie.lososova@lf1.cuni.cz

1 ÚVOD

Koncept adiktologie jako samostatného zdravotnického oboru, tedy samostatné kvalifikace ve zdravotnictví, existuje v ČR teprve necelých 20 let a první absolventi studijního programu adiktologie promovali v roce 2008. Zdravotnickou kvalifikaci označovanou jako adiktologie chápeme jako užší pojetí tohoto pojmu. V širším pojetí tímto pojmem současně označujeme celý obor závislostí, tzn., že pracovníci v adiktologii, tedy profesionálové jiných odborností pracující s lidmi se závislostí, se objevili mnohem dříve. Historie léčby závislosti, dnes adiktologie, sahá do 19. století, a reprezentuje tak více než 150 let dlouhou tradici začínající svépomocnými aktivitami, tedy neprofesionály, a později vznikem služeb pro léčbu závislosti (1). Samotná hranice profesionalizace oboru, tedy vznik prvních profesionálních specializovaných služeb, které můžeme považovat za počátek tvorby profesionální specifické péče, datujeme do první dekády 20. století. Dominantními odbornostmi v této oblasti byli tradičně lékaři (psychiatři), zdravotní sestry, sociální pracovníci a psychologové. S příchodem nové profese – adiktologa – vzniká potřeba, možná více než kdy dříve, poskytovat informace a edukovat o těchto nových odbornících.

Potřeba sjednocovat odborníky z oblasti adiktologie sahá na našem území do 50. let 20. století, kdy vzniká Sekce pro otázky alkoholismu a jiných toxikomanií na základě vládního impulsu při hledání opatření v otázce zneužívání alkoholu. Později, v roce 1993, vzniká Společnost pro návykové nemoci ČLS JEP, která obdobně sjednocuje všechny pracovníky v oblasti adiktologie bez ohledu na jejich původní odbornost, a vytváří tak jednotnou platformu pro prosazování zájmů a rozvoj oboru adiktologie. Profesionální organizace sdružující adiktology, tedy Česká asociace adiktologů (dále jen ČAA), vzniká o 16 let později. Jejími členy se mohou stát nejen adiktologové, tedy absolventi studijního oboru adiktologie, ale formou přidruženého či čestného členství mohou na její činnosti participovat i jiní odborníci pracující v oboru adiktologie. ČAA se zaměřuje na řešení témat spojených s výkonem povolání adiktologa a stává se partnerem existujícím společenstvem a součástí komplexní institucionální infrastruktury v oboru adiktologie. Profesionální organizace jsou jednou ze složek infrastruktury tohoto transdisciplinárního oboru, bez které by se adiktologie jen těžce budovala a rozvíjela (2). Rozmanitost nejen odborníků, ale i oblastí zájmů vytváří potřebu koordinace a organizovanosti následovanou spoluprací jednotlivých složek systému. Národní infrastrukturu oboru adiktologie a význam jednotlivých složek komplexně popisují Miovský et al. (3).

Profesionální organizace zprostředkovává realizaci potřeb praxe a je komunikačním partnerem vládních subjektů. Například dle zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, je profesní sdružení zástupcem smluvních poskytovatelů při dohodovacích řízeních se zdravotními pojišťovnami o výši úhrad hrazených služeb a hodnot bodů, dále je návrhatelem při zařazení či změně zdra-

votních výkonů a zástupci organizace jsou členy komisí při výběrových řízeních před uzavřením smlouvy o poskytování a úhradě hrazených služeb. Dalším příkladem je role profesní organizace v Akreditační komisi Ministerstva zdravotnictví a role v procesu přípravy a realizace specializačního vzdělávání (zák. č. 96/2004 Sb., o nelékařských zdravotnických povoláních).

Neméně důležitou rolí profesní organizace adiktologů je vytváření a posilování profesní identity. Transdisciplinární charakter oboru adiktologie poskytuje prostor k pochybnostem o roli adiktologa jako samostatného nelékařského zdravotnického pracovníka. Paradigmatem adiktologie je však bio-psycho-socio-spirituální model léčby závislosti a z něj vyplývající potřeba různých pohledů a odborností pro realizaci komplexní léčby. Adiktolog jako profesionál respektuje tuto diverzitu a měl by přinášet schopnost využívat této rozmanitosti ve prospěch klienta/pacienta.

1.1 Česká asociace adiktologů (ČAA)

Česká asociace adiktologů je odborná, stavovská, dobrovolná, nezisková, nepolitická organizace s právní osobností, z hlediska právní formy se jedná o zapsaný spolek. Je otevřena pro všechny absolventy studijního oboru adiktologie a další pracovníky působící v oboru v České republice. Účelem spolku je sjednocovat na základě společných odborných a profesních zájmů fyzické osoby zabývající se adiktologií a rozvíjet nelékařský zdravotnický obor adiktologie. Byla založena v roce 2009 a k březnu 2020 evidovala celkem 151 registrovaných členů. Mezi její činnosti patří rozvoj oboru, celoživotní vzdělávání, výzkum a posilování postavení a možností členů sdružení (adiktologů) v ČR i v zahraničí. Asociace spolupracuje s příslušnými ministerstvy a dalšími subjekty v oboru, jako jsou Společnost pro návykové nemoci, Klinika adiktologie či další asociace, např. Česká asociace sester, Asociace klinických psychologů či Asociace poskytovatelů sociálních služeb (4). Členové asociace se svým vstupem zavazují k dodržování Etického kodexu pracovníků v adiktologii (5) a společně se zástupci Společnosti pro návykové nemoci (SNN) a Asociace nestátních organizací (A.N.O.) jsou tři členové nominováni za ČAA součástí Etického kolegia SNN ČLS JEP (6).

1.2 Profese adiktologa

Adiktologem se stává absolvent bakalářského studijního programu adiktologie. Dle zákona č. 96/2004 Sb., o nelékařských zdravotnických povoláních, je adiktolog zařazen mezi nelékařské zdravotnické profese, které mohou vykonávat své povolání samostatně, bez odborného dohledu dalších zdravotnických odborníků. Za výkon povolání adiktologa se považuje prevence a léčba závislosti na návykových látkách a dalších závislostí. Jednotlivé činnosti, které adiktolog vykonává, vymezuje vyhláška č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků.

V rámci celoživotního vzdělávání bude moci adiktolog získat klinickou specializaci, a stát se tak klinickým adiktologem. Kompetence klinického adiktologa vymezuje § 163a vyhlášky č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků, v platném znění. Podmínkou pro vstup do specializačního vzdělávání je absolvování jak bakalářského, tak magisterského stupně studia adiktologie. V souvislosti s tímto krokem závěrem roku 2018 došlo ke vzniku adiktologické katedry v rámci Institutu postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví (IPVZ), nyní Katedra návykových nemocí a adiktologie po spojení s lékařskou subkatedrou pro návykové nemoci v rámci IPVZ (7). Návrh Vzdělávacího programu specializačního vzdělávání v oboru klinická adiktologie se v tuto chvíli připravuje.

Profese adiktologa má v tzv. sazebníku (vyhláška č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami) od roku 2014 obsaženy vlastní výkony popisující činnosti dané odbornosti při poskytování zdravotní péče (v návaznosti na novelizaci provedenou vyhláškou č. 421/2013 Sb.). Na přípravě a prosazení výkonů se podílela zejména Česká asociace adiktologů, která v procesu pokračovala vyjednáváním se zdravotními pojišťovnami. V současné době hovoříme pouze o úhradě výkonů v rámci ambulantních provozů, tzv. adiktologických ambulancí. K 1. lednu 2016 bylo uzavřeno sedm smluv pro odbornost adiktologa – 919, Všeobecnou zdravotní pojišťovnou, ZP Ministerstva vnitra a Českou průmyslovou ZP (konkrétně se jedná o města Praha, Olomouc, České Budějovice, Ústí nad Labem, Trutnov, Brno, Beroun). Dle Sklenáře (8) jde o velký krok dopředu, s významným dopadem nejen na úhradu odborné péče, a tedy přísun finančních prostředků do oboru, ale především na samotné uživatele služeb, kteří mohou nyní dosáhnout na bezplatnou specializovanou adiktologickou ambulantní péči. Také pro adiktologické služby přináší tento fakt naději na další rozšíření smluv, včetně regionálních zdravotních pojišťoven. Pro ilustraci tohoto pozitivního trendu lze uvést, že například veřejný registr VZP v lednu 2020 evidoval 19 subjektů, které disponují smlouvou pro odbornost 919, tedy adiktologa.

2 METODOLOGIE

2.1 Cíl výzkumu

Článek vychází z výsledků dizertační práce první autorky (9), cílem je popsat míru zapojení absolventů studijních programů adiktologie do České asociace adiktologů a zkušenosti zaměstnavatelů s fungováním asociace. Dílčím cílem studie je porovnat důsledky rozdílného statusu a role stavovské organizace s dobrovolným členstvím (ČAA) a stavovské organizace založené zákonem s povinným členstvím (Česká lékařská komora).

2.2 Výzkumný soubor

Soubor je tvořen dvěma skupinami respondentů. Základní populaci první skupiny tvořili absolventi pregraduálních studijních programů adiktologie z let 2005–2016 (279 osob), z nichž se 165 osob (59,1 %) metodou samovýběru zapojilo do výzkumu.

Druhou skupinu tvořili zaměstnavatelé z řad organizací poskytujících adiktologické služby. Pro zmapování velikosti základní populace byl využit portál Mapa pomoci Národního monitorovacího střediska pro drogy a závislosti (10), kde byly vygenerovány organizace působící v jednotlivých krajích ČR. Cílem bylo obsáhnout komplexitu oboru adiktologie, a tedy vybrat minimálně jednu organizaci za každý kraj a zahrnout do vzorku organizace různého statutu. Prioritně byly do souboru zařazeny organizace s počtem zaměstnanců nad 50. Osloveno bylo celkem 24 organizací, a to prostřednictvím statutárních zástupců či ředitelů, na e-mailovou výzvu reagovalo 18 z nich, ti tvoří výzkumný soubor. S ohledem na rozmanitost vzorku byly vždy zahrnuty státní, nestátní, soukromé a jiné typy organizací, pro větší kraje bylo voleno více organizací splňujících daná kritéria. V souboru bylo 9 nestátních neziskových organizací, 6 státních organizací (převážně psychiatrické nemocnice), 1 soukromá organizace a 2 příspěvkové organizace zřizované krajem.

2.3 Metody tvorby a analýzy dat

Data od absolventů byla získána formou dotazníkového evaluačního šetření. Dotazník byl vytvořen cíleně pro tyto účely. Část dotazníku se zaměřovala na získání informací o členství participantů v ČAA. Sběr dat probíhal online prostřednictvím Google dokumentů, kde vznikl přímý odkaz na dotazník, následně jej mohl absolvent vyplnit bez nutnosti přihlášení. Data byla získána v elektronické podobě, zpracování dat proběhlo v tabulkovém procesoru MS Excel a IBM SPSS 22, bylo využito jak popisných, tak matematicko-analytických statistických metod.

Data od skupiny zaměstnavatelů byla získána prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru (11), který byl vytvořen zrcadlově k otázkám v dotazníku pro absolventy studia. Rozhovory byly nahrávány za využití audio-techniky, respondenti byli informováni o účelu nahrávek i o jejich znehodnocení po převedení do textové podoby. Audiodata byla převedena do textové podoby formou doslovné transkripce. Zpracování dat proběhlo metodou kódování s poznámkováním, roztrídění a následné kategorizace (12). Výsledky jsou prezentovány v deskriptivní podobě a doplněny přímými výpověďmi respondentů.

2.4 Etické aspekty studie

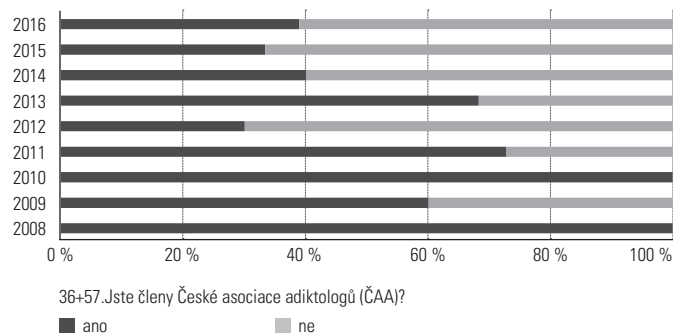
Výzkum byl dobrovolný, respondenti ze skupiny absolventů i zaměstnavatelů měli možnost se rozhodnout, zda se studiu zúčastní, či nikoliv. Souhlas byl získán konkludentně,

kdy otevřením příslušného odkazu a vyplněním dotazníku, respektive odesláním potvrzujícího e-mailu k realizaci rozhovoru, souhlasili s účastí ve výzkumu a zpracováním výsledků. Současně měli možnost kdykoliv od studie odstoupit přerušáním vyplňování dotazníku, případně ukončením rozhovoru. Dotazník, struktura rozhovoru a design studie byly schváleny Etickou komisí Všeobecné fakultní nemocnice v Praze pod číslem 117/16 Grant GAUK 1. LF UK.

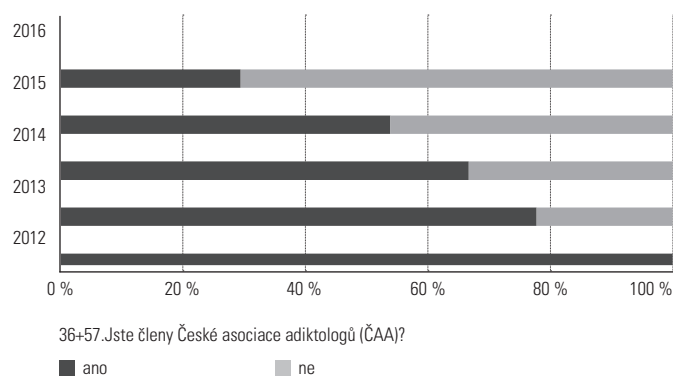
3 VÝSLEDKY

3.1 Absolventi pracující v oboru adiktologie

Ze všech respondentů, kteří pracují v současné době v oboru adiktologie, je 51 % členy ČAA, není rozdíl mezi muži a ženami. Ve věkové kategorii respondentů 30–39 let bylo vyšší procento členů (62,5 %) než těch, kteří členy nejsou. Výrazný rozdíl jsme zaznamenali u absolventů pouze navazujícího magisterského studia, ti jsou členy pouze v 12,5 % případů, oproti tomu absolventi kompletního vzdělání v adiktologii (Bc. i Mgr.) jsou členy v 63,4 % případů.

Graf 1 | Členství v ČAA dle ročníku dokončení bakalářského studia adiktologie

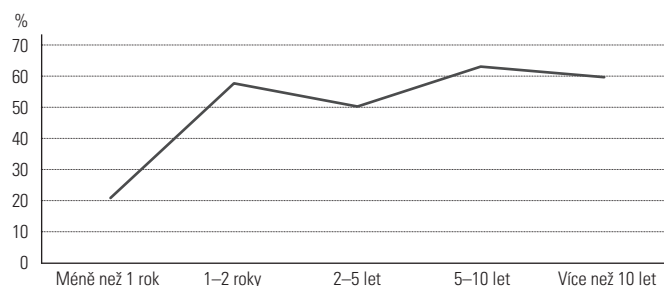

Graf 2 | Členství v ČAA dle ročníku dokončení navazujícího magisterského studia adiktologie

Objevily se rozdíly v členství dle ročníků dokončení bakalářského studia, kdy v letech 2008–2013 (s výjimkou roku 2012) bylo vždy více absolventů členy ČAA, a v letech 2014–2016 byl poměr opačný (Graf 1). Podobný výsledek

je patrný u absolventů Mgr. studia, kdy ve všech letech bylo více absolventů členy ČAA, s výjimkou roku 2016, kde členy bylo pouze 29 % respondentů (Graf 2).

Více členů bylo mezi respondenty, kteří pracovali v oboru již při studiu adiktologie, ať na plný (54,5 %), nebo na částečný úvazek (63,6 %). Ti, kdo v oboru nepracovali, jsou členy ve 45,5 % případů. Členství roste s délkou praxe v oboru (Graf 3).

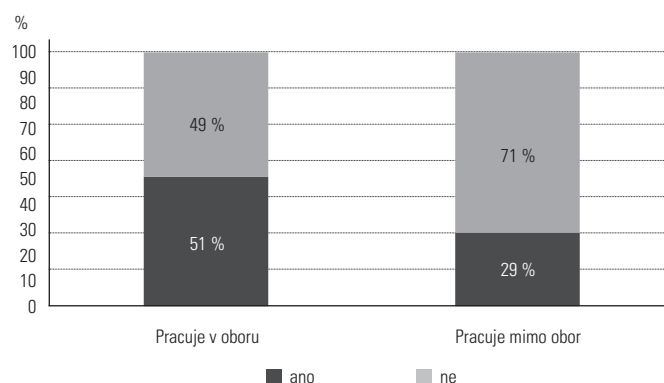
Graf 3 | Členství v ČAA dle délky praxe v oboru adiktologie

Méně pravděpodobně se do asociace zapojí ti, kteří jsou zaměstnaní ve výzkumu, vězeňství, protidrogové politice, městském úřadě či státní správě, tedy ti, kdo nevykonávají adiktologii v klinické praxi. Taktéž méně často byli členy ti, kteří pracovali na pozicích psycholog, zdravotní sestra, sociální pracovník, výzkumník či terapeut.

3.2 Absolventi pracující mimo obor adiktologie

Platí, že většina respondentů, kteří nejsou aktuálně zaměstnaní v oboru adiktologie, nejsou členy ČAA. To, zda si primárně hledali práci v oboru, nemělo vliv. Taktéž u respondentů, kteří v minulosti v oboru pracovali, není členství v ČAA obvyklé. Existuje však statisticky významný rozdíl mezi pohlavími, muži jsou členy v 66,7 % případů, oproti 25,4 % žen.

Graf 4 zobrazuje porovnání míry členství v ČAA mezi skupinami absolventů, kteří pracují v oboru adiktologie, a těch, kteří jsou zaměstnaní v oborech jiných.

Graf 4 | Členství v ČAA, srovnání absolventů pracujících v oboru adiktologie a v jiných oborech

3.3 Zaměstnavatelé

Zjišťovali jsme, zda organizace spolupracují s ČAA, případně jakou formou, a také jak vnímají její postavení v oboru adiktologie.

V 7 případech jsou zaměstnanci (zejména adiktologové) členy ČAA, někde i samotný zaměstnavatel je členem, přestože nemusí nutně být adiktologem („*Spiš jak máme tu ambulanci, tak abych byl v obraze.*“). Pouze jeden respondent uvedl, že o existenci ČAA nevěděl. Jeden respondent s asociací nijak nespolečuje. Ostatní zmiňovali spíše její funkce a roli v oboru. Ta se týkala prosazování zájmů profese adiktologa, především lobbingu za vznik adiktologických výkonů, akreditace, informování o aktualitách v oboru.

„Já jsem víc zaznamenala, když se definovaly ty úkony, v tom vnímám velkou roli, bez asociace by se to vůbec nestalo. V takový tý každodenní praxi o nich nic nevím.“

Podle jednoho respondenta nemá ČAA váhu pro Ministerstvo zdravotnictví, protože jde o profesní asociaci, nikoliv o odbornou společnost. V tom může být složitá role asociace např. při vyjednávání ohledně legislativních změn či koncepce adiktologických služeb. Podobné podněty vyjádřili i další respondenti:

„Kdyby si na adiktologa někdo stěžoval, tak si myslím, že to by měla být instituce, která by dokázala svého člena obhájit. Nevím, zda členství máte povinné. Mně přijde dobré být členem ČLK, je to instituce, která za mnou může stát, kdybych to neměla, tak jsem osamocená. Adiktolog by možná měl být povinný členem. Komora garantuje veřejnosti, že má co do činění s kvalitním pracovníkem.“

„Nemyslím to zle, ale není to odborná společnost. Já bych byl rád, kdyby se SNN transformovala, aby byla atraktivní pro všechny skupiny a stala se zpátky odbornou platformou, nejen pro lékaře.“

„Co je problém, že to je neprofesionální organizace, tím že nemá rozpočet, nemá hrazený personál, všechno dělá ve volném čase, tak má limity, toho jde stihnout hrozně málo.“

„Já vnímám jeho (Ondřeje Sklenáře) velkou aktivitu, on se tím nechlubí, ale je to hlavně jeho a ČAA zásluha. A jsou aktivní na Adiktologickém fóru i v různých skupinách. Je to útvar, který žije a jde si po svých věcech. Asi je na místě, že, z mého pohledu, tlačí adiktology víc do zdravotnictví. My tam děláme tu sociální protiváhu, asi abychom dosáhli společného zdravotně-sociálního cíle.“

„Vystupuje i co se týká Asociace poskytovatelů sociálních služeb, teď mají i svou vlastní pracovní skupinu, to vnímám hodně pozitivně a vidím tam potenciál, protože my jako sociální služby zároveň, tak je to pro nás důležitý, aby nás tak lidé začali vnímat, aby nás neházeli do jednoho pytle, nemůžeme se srovnávat se stacionářem a domovy, a myslím, že touhle intervencí a dáním najevo, co je pro nás to gró, pro služby je super, v tom vyznamenám tu aktivitu nejvíc.“

„To, že je ten pilotní projekt VZP a výkony, i když je to třeba takový, to si myslím, že je skvělý a přelomový a historicky to do toho zdravotnictví patří a vždycky bude patřit, a myslím, že to je správně, to je ohromný posun, je to něco nového.“

3.4 Porovnání významu ČAA a České lékařské komory (ČLK)

Protože zaměstnavatelé i absolventi se shodují, že ČAA chybí některé funkce a pravomoci, např. posoudit odbornost a kompetence k výkonu povolání adiktologa či vyloučit svého člena, a tím ukončit jeho profesní činnost, pokusili jsme se o porovnání rozdílů mezi dobrovolným členstvím v ČAA a dle zákona povinným členstvím v ČLK. Základní informace o ČAA byly uvedeny v bodě 1.1, níže je základně popsán statut a role ČLK a rozdíly mezi oběma organizacemi.

Česká lékařská komora, zřízená zákonem č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře v platném znění, je samosprávná profesní organizace lékařů. Každý lékař, který vykonává na území České republiky lékařské povolání v léčebné a preventivní péči, musí být členem ČLK. Česká lékařská komora dbá, aby členové vykonávali své povolání odborně, v souladu s jeho etikou a způsobem stanoveným zákony a řádem komory, zaručuje odbornost svých členů a potvrzuje splnění podmínek k výkonu lékařského povolání podle zvláštních předpisů, posuzuje a hájí práva a profesní zájmy svých členů a chrání jejich profesní čest, vede seznam členů a zveřejňuje o svých členech zákonem stanovené informace. Výše členského poplatku činí v r. 2020 dle pozice lékaře 2 500–3 500 Kč/rok.

ČLK spravuje veřejnou evidenci lékařů a vykonává disciplinární pravomoc nad všemi profesně aktivními lékaři. ČAA taktéž vede seznam svých členů, přičemž členství je dobrovolné, a evidence tak neposkytuje úplný obrázek o celkovém počtu adiktologů vykonávajících své povolání. Za disciplinární provinění může Čestná rada ČLK udělit důtku, popřípadě pokutu od 2 000 Kč do 20 000 Kč. Za závažná provinění může udělit pokutu od 3 000 Kč do 30 000 Kč, podmíněně vyloučení z komory se zkušební dobou v délce od 1 do 3 let nebo vyloučení z komory. Dopad vyloučení z ČLK na možnost vykonávání povolání lékaře je zásadní. Vzhledem k tomu, že lékařskou praxi může lékař vykonávat pouze tehdy, je-li členem ČLK, zaniká právní mocí rozhodnutí o vyloučení z ČLK i oprávnění k tomuto výkonu. Rozhodnutí o vyloučení lékaře z ČLK tak svým dopadem odpovídá trestu zákazu činnosti ukládanému soudy v rámci trestního řízení (13). Naproti tomu ČAA disciplinární pravomoc jako dobrovolná profesní organizace nemá, možnost vyloučení člena je spojena s neuhrazením členského poplatku, jehož výše je v r. 2020 stanovena na 200 Kč/rok. Vyloučení z ČAA tak nemá ani dopady na další výkon profese.

ČAA, resp. nelékařské povolání adiktologa však není mezi zdravotníky-nelékaři žádnou výjimkou. Nutno konsta-

tovat, že žádné nelékařské zdravotnické povolání nemá svou profesní komoru, byť o tomto záměru se dlouhodobě uvažuje. Neexistuje obdoba České lékařské komory například nelékařskými zdravotnickými povoláními souhrnně ani pro jednotlivé nelékařské obory. Pouze profesní komory založené zákonem jsou nadány pravomocí ukončit sankčně členství člena, a tím i výkon profese. V tomto smyslu profesní organizace s dobrovolným členstvím, obvykle existující jako zapsané spolky (dříve občanská sdružení), nemohou disponovat obdobnými pravomocemi. Jejich role je však při absenci zákonem zakotvených profesních komor nezastupitelná.

4 DISKUZE A ZÁVĚRY

Profese adiktologa (addiction specialist) je v kontextu střední Evropy stále relativně mladá (14), v ČR byla legislativně zakotvena v roce 2008. Kromě otázek týkajících se samotného fungování oboru, integrace nových trendů a vývoje i vzdělávání profesionálů v této oblasti čeká obor ještě řada dalších úkolů a výzev. Vzestup odborníků, kteří se identifikují jako specialisté na problematiku závislosti, ať působí v klinické praxi, či ve výzkumu, je dle Babora (15) fenoménem 20. století. Adams et al. (16) zmínili některé základní podmínky, které musí být splněny, aby se nová profese a vzdělávání integrovaly do stávajících systémů. Sem patří definování praktických kompetencí, ustanovení mechanismů pro dodržení etických norem, klíčová je spolupráce mezi jednotlivými profesemi, vzájemná edukace, vyjasnění rolí a kompetencí, aby byla zajištěna kvalitní péče o klienta (17), což Butler (14) zmiňuje jako nezbytnou podmínku fungování specialisty adiktologa, nepředpokládá, že by adiktolog mohl někdy pracovat zcela autonomně. Zásadní je také podpora odborných praxí studentů, případně podpora zaměstnání již při studiu. Vytváření standardů profese i vzdělávání a klíčových dokumentů oboru, rozvoj profesních platforem a edukace veřejnosti plynule navazují (18). V neposlední řadě je zásadní zajištění celoživotního vzdělávání a akreditací, bez nichž zůstává mezera mezi potřebami klientů a existující úrovní znalostí a dovedností profesionálů v adiktologii (19). Velká část těchto úkolů a výzev v obecném pojetí spadá do gesce organizací, které jednotlivé profese zastupují, ať se jedná o Českou lékařskou komoru, nebo právě o Českou asociaci adiktologů.

Obor adiktologie nemá vydefinované kompetence absolventa studijních programů ani adiktologa profesionála. O první návrh kompetencí absolventa se ve své diplomové práci pokusila Vondrová (20). Proces je nastartován, nyní nás čeká diskuze na odborné platformě o tom, co adiktolog umí, jak jsou vymezeny jeho kompetence, a co tedy přináší do praxe a nabízí potenciálním zaměstnavatelům. Jako vzory při tvorbě kompetencí profese by mohly sloužit zahraniční dokumenty, které již takové kompetence specialistů v adiktologii vytvořené a delší dobu integrované do praxe oboru mají (21, 22).

Z výsledků vyplývá citlivost samotných absolventů k potřebě přesněji definovat kompetence adiktologa a propagovat adiktologii mezi dalšími profesemi jak přímo v oboru, tak v oborech přidružených, spolupracujících (lékaři, sociální pracovníci, soudci atd.). Stále se totiž objevují zkušenosti, kdy zaměstnavatelé dají přednost absolventům jiných odborností před adiktologem, a to možná i z důvodu neznalosti jeho kompetencí, malých zkušeností s touto profesí. Absolventi okrajově pojmenovávali své obavy, že profese adiktologa stále není dostatečně zakotvená, veřejnost neví, co si představit pod pojmem adiktologie, a měli tak dojem, že obor nemá adekvátní prestiž. Absolventi se navíc v praxi potýkají s absencí některých kompetencí (např. odběru biologického materiálu invazivním způsobem či preskripce či podání léků, včetně substitučních látek). Není pochyb o nutném zapojení ČAA do těchto dílčích procesů, řada z nich se děje víceméně samospádem, případně se jí ujímá vzdělávací instituce, jde nicméně o zásadní kroky a oblasti, kde by profesní asociace mohla uplatnit svůj vliv, prosazovat zájmy profese a zastupovat své členy.

Ukazuje se, že vyšší motivaci stát se členy ČAA mají absolventi bakalářského studia, spíše z řad vyšších věkových kategorií, a ti, kteří pracují v současné době v oboru adiktologie v pozicích klinických pracovníků. Nicméně, podíváme-li se na členství z hlediska jednotlivých ročníků dokončení studia, vidíme spíše klesající tendenci, kdy nejméně členů bylo mezi absolventy z posledních let.

Zaměstnavatelé měli téměř bez výjimky povědomí o existenci profesní asociace, nicméně polemizovali nad jejím vlivem ve srovnání s odbornou společností Společnost pro návykové nemoci, případně Českou lékařskou komorou, kde je členství povinné, avšak přináší zapojeným odborníkům jednoznačné benefity, zejména v podobě garance kvality jimi poskytované péče a prosazování jejich zájmů. Ze Stanov ČAA (4) takové benefity nevyplývají, zájemci však na webových stránkách najdou nejen pokyn, jak se stát členem, ale i řadu dalších informací a aktualit ohledně výkonu profese adiktologa, stavu jednání se zdravotními pojišťovnami, vzdělávání apod. V souvislosti s identitou a profesionalizací profese se zdá vhodné uvažovat nad způsoby, jak mladé adiktology zaujmout, motivovat k rozšiřování členské základny. Širší zastoupení pak vytváří jasnou vizi a sílu také pro komunikaci směrem k jiným oborům i k veřejnosti. Propagace členství výrazně souvisí s propagací oboru celkově, a také se zvyšováním zájmu mladých studentů a čerstvých absolventů o vstup do oboru a aktivní zapojení do jeho dění (23).

V rámci propagace a ukotvování oboru se jeví jako užitečné vymezit výstupy z učení, profil absolventů a jejich kompetence, kterými po dokončení studia disponují, i kompetence profese adiktologa a směřovat k vyšší míře komunikace těchto informací směrem do praxe (9). Pro veřejnost i obor jako celek může být matoucí několikrát vymezení profese adiktologa, kdy dle zákona je adiktolog zdravotnickým pracovníkem, avšak podle profilu absolventa studia definovaného Akreditačním

spisem (24), se jedná o transdisciplinárního generického pracovníka. Je nezbytné zaměřit se na edukaci jiných profesí a odborníků mimo adiktologické služby a tuto aktivitu rozvíjet kontinuálně. Pro prohloubení identity a profesionality oboru je klíčové, aby odborná i obecná veřejnost věděly, kdo adiktolog je a kdo ne, jaká je jeho role v systému služeb, jak může být zapojen v týmu, jakým způsobem je s ním možné spolupracovat. Taková aktivita by měla vzejít od profesní organizace České asociace adiktologů, která adiktology sdružuje, má přehled o aktuálním dění v oboru a zároveň, zdá se, dostatečnou prestiž na to, aby byla slyšena. Jako vhodné se jeví také zapojení současných studentů oboru, například těch, kteří se organizují a aktivně propagují obor adiktologie z České asociace studentů adiktologie (25). Způsob, jakým je obor prezentován a propagován, ovlivňuje obraz, který se ve společnosti vytváří (26). To vypovídá jak o oboru, tak o profesi adiktologa.

Nelze však opomenout, že, aby mohla Česká asociace adiktologů zahájit a pokračovat nejen ve výše uvedených procesech, aby mohla prosazovat vyšší platy adiktologů, vstup adiktologa do dalších typů odborných služeb, aby měla sílu prosazovat fungování adiktologických ambulančí a úhrady adiktologických výkonů a mohla podporovat identitu a profesionalizaci oboru, včetně například garancí dodržování etických norem a zastupování svých členů, je nutné její základnu rozšířit, šířit informace o jejím poslání a činnosti a motivovat studenty adiktologie, aby se do ní zapojili a sami přispěli k rozmachu svého oboru.

Důležitým rozměrem je současně také schopnost ČAA a jeho vedení vytvářet partnerství a vyvíjet společné aktivity jak směrem k dalším odborným společnostem v obo-

ru, tak také mimo obor adiktologie a také směrem k mezinárodním organizacím. Příkladem takového úspěšného kroku bylo společné založení Sekce dětské a dorostové adiktologie v roce 2016 spolu se Společností pro návykové nemoci (SNN ČLS JEP) a Asociací neziskových organizací (A.N.O.). Prvním krokem na mezinárodní úrovni může být zapojení ČAA do aktivity vedené Klinikou adiktologie 1. LF UK a VFN, která se pro tuzemské odborné společnosti snaží vyjednat propojení na v současnosti největší světovou odbornou organizaci v oboru adiktologie ISSUP (International Society for Substance Use Professionals) sdružující dnes přes 12 tisíc odborníků po celém světě.

Role autorů | První autorka AL zpracovala dizertační práci, z jejíž výzkumné části článek vychází, spolu s autorem MM vytvořila podobu nástrojů sběru dat a sběr dat a jejich vyhodnocení realizovala. Autorky HF a AV zpracovaly části věnované popisu role ČAA a ČLK, připravily srovnání. Všichni autoři se podíleli na revizích textu a na zpracování finální podoby článku, kterou schválili.

Konflikt zájmů | Bez konfliktu zájmů.

Poděkování

Autoři článku by rádi poděkovali všem absolventům studijních programů adiktologie a zaměstnavatelům z řad organizací poskytujících adiktologické služby, kteří byli ochotni se studie zúčastnit a poskytnout tak klíčové informace pro další rozvoj oboru adiktologie.

LITERATURA / REFERENCES

1. ŠEJVL, Jaroslav a Michal MIOVSKÝ. The First specialised residential treatment institution and programme for alcohol-related problems in the historical area of Bohemia and Moravia: case study of the first residential alcohol programme in Velké Kunčice (1911–1915). *Adiktologie*. 2017, **17**(2), 134–146. ISSN 1213-3841.
2. BABOR, Thomas S. et al. Infrastructure and career opportunities in addiction science: The emergence of an interdisciplinary field. In: BABOR, Thomas S., Kerstin STENIUS a Richard PATES. *Publishing Addiction Science: A Guide for the Perplexed* [online]. 3rd. Ubiquity Press, 2017, s. 9–34 [cit. 2020-03-12]. ISBN 978-1911529088. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/317150635_Infrastructure_and_Career_Opportunities_in_Addiction_Science_The_Emergence_of_an_Interdisciplinary_Field.
3. MIOVSKÝ, Michal, VONDROVÁ, Anna, PETERS, Roger, KATHUNGU, Beatrice a Amalie LOSOSOVÁ. National Addiction-specific Institutional Infrastructure - fundamental prerequisite for successful implementation of specialized academic degree study programmes: a case study in historical perspective. *Central European Journal of Public Health*. 2019, **27**(Supplement), S83–S91. Dostupné z: <http://cejph.szu.cz/doi/10.21101/cejph.a5980.html>.
4. *Stanovy spolku Česká asociace adiktologů* [online]. Praha: Česká asociace adiktologů © 2010 [cit. 20. 7. 2017]. Dostupné z: http://www.asociace-adiktologu.cz/wpcontent/uploads/2010/02/1_stanovy_CAA_final.doc.pdf.
5. *Statut Etického kolegia Společnosti pro návykové nemoci České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně* [online]. Praha: Společnost pro návykové nemoci České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: https://snncs.cz/wp/wp-content/2014/01/Statut_Etickeho_kolegia_SNN_CLS_JEP.pdf.
6. FIDESOVÁ, Hana. Etické kolegium SNN ČLS JEP. *Adiktologie v preventivní a léčebné praxi*. 2019, **2**(4), 270. ISSN 2570-8120.
7. VOLFOVÁ, Anna, 2019. Česká asociace adiktologů, brzy i těch klinických. Editorial. *Adiktologie v preventivní a léčebné praxi*. **4**(2), 231.
8. SKLENÁŘ, Ondřej. Úhrada zdravotní péče poskytované adiktologem se stala od roku 2016 realitou. Editorial. *Adiktologie*. 2016, **16**(1), 4–5. ISSN 1213-3841.
9. PAVLOVSKÁ, Amalie. *Analýza studijního programu adiktologie a charakteristik jeho absolventů v kontextu vývoje oboru adiktologie*. Praha, 2018. Dizertační práce. 1. Lékařská fakulta Univerzity Karlovy, Klinika adiktologie. Školitel Michal Miovský.
10. *Mapa pomoci* [online]. Praha: © 2015 NMS, Úřad vlády ČR, info@drogy-info.cz [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: <https://www.drogy-info.cz/mapa-pomoci/>.
11. FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál, 2000.
12. FLICK, Uwe. *Designing qualitative research*. London: SAGE, 2007. ISBN: 978-0-7619-4976-3.

13. Základní informace o ČLK. [online]. Praha: Česká lékařská komora © 2019 ČLK – OSL Děčín [cit. 2020-03-05]. Dostupné z: <https://www.clk.cz/cz/zakladni-informace-o-clk.html>.

14. BUTLER, Shane. Addiction counsellors in the Republic of Ireland: Exploring the emergence of a new profession. *Drugs: Education, Prevention and Policy*. 2011, **18**(4), 295–302. ISSN 0968-7637. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.3109/09687637.2010.519360>.

15. BABOR, Thomas F. Past as prologue: The future of addiction studies. Millennium Issue Editorial. *Addiction*. 2000, **95**, 7–10. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1046/j.1360-0443.2000.95172.x>.

16. ADAMS, P. J., SELLMAN, Doug, NEWCOMBE, David, ADAMSON, Simon, WHITE, Sam, DEERING, Daryle et Fraser TODD. Postgraduate alcohol and other drug practitioner training in New Zealand: Significant influences. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*. 2017, **78**(3), 468–474. ISSN: 1937-1888. Dostupné z: <https://www.jsad.com/doi/full/10.15288/jsad.2017.78.468>.

17. ADDICTION TECHNOLOGY TRANSFER CENTER NETWORK. *ATTC White Paper: Preparing students to work in integrated health care systems*. 2017. Dostupné z: <https://attnetwork.org/centers/network-coordinating-office/product/attc-white-paper-preparing-students-work-integrated>.

18. GREER, Patricia M. a Donovan KUEHN. National education standards vital for addiction professionals. *Alcoholism & Drug Abuse Weekly*. 2009, **21**(18), 5–5.

19. DURYEY, Daniel G. a Nancy G. CALLEJA. Current expectations and existing deficits among addiction specialists. *Alcoholism Treatment Quarterly*. 2013, **31**(2), 254–269. DOI: 10.1080/07347324.2013.771990. ISSN 0734-7324. Dostupné také z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07347324.2013.771990>.

20. VONDROVÁ, Anna. *Návrh kompetencí absolventa pregraduálního stupně studijního oboru adiktologie*. Praha, 2018. Diplomová práce. 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy, Klinika adiktologie. Vedoucí práce: Amalie Pavlovská.

21. CENTER FOR SUBSTANCE ABUSE TREATMENT. *TAP 21: Addiction Counseling Competencies: The Knowledge, Skills, and Attitudes of Professional Practice*. 10th. Rockville: SAMSHA, 2017. Dostupné z: <https://store.samhsa.gov/product/TAP-21-Addiction-Counseling-Competencies/SMA15-4171>.

22. ADDICTION PRACTITIONERS' ASSOCIATION AOTEAROA-NEW ZEALAND. *Addiction Intervention Competency Framework: A competency framework for professionals specialising in Problem Gambling, Alcohol and other Drug and Smoking Cessation intervention*. Wellington: DAPAANZ, 2011. Dostupné z: <https://www.dapaanz.org.nz/vdb/document/22>.

23. EDWARDS, Griffith a Thomas BABOR. *Addiction and the making of professional careers*. New Brunswick: Transaction Publishers, c2012. ISBN 14-128-4597-1.

24. KLINIKA ADIKTOLOGIE 1. LF UK A VFN V PRAZE. *Akreditační spis studijního programu adiktologie*. Praha, 2011.

25. Česká asociace studentů adiktologie CASA [online]. [cit. 18. 10. 2018]. Dostupné z: <http://www.addictology.net/>.

26. BĚLÁČKOVÁ, Vendula a Marta ŠIMŮNKOVÁ. Obor adiktologie a jeho popularizace – základní terminologie, fakta a výsledky výzkumu očima novinářů. *Adiktologie*. 2012, **14**(4), 374–378. ISSN 1213-3841.

Použité právní předpisy

Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů

Zákon č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře

Zákon č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činnosti souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních)

Vyhláška č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků ve znění vyhlášky č. 391/2017 Sb., kterou se mění vyhláška č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků, ve znění vyhlášky č. 2/2016 Sb.

Vyhláška č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami, ve znění vyhlášky č. 421/2013 Sb., kterou se mění vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami, ve znění pozdějších předpisů